

Demokratizacija novinske komunikacije u Hrvatskoj 1989/1990. na primjeru omladinskog lista *Fokus* u Zadru

Marijana Ražnjević Zdrilić*

SAŽETAK

U radu se istražuje uloga omladinskih listova u demokratizaciji novinskog prostora na primjeru omladinskog lista Fokus koji je izlazio u Zadru u 1989. i 1990. godini. Rad se temelji na novinskim člancima objavljenim u zadarskom omladinskom listu Fokus koji je izlazio od 9. veljače 1989. do 22. rujna 1990. godine, a obilježilo ga je između ostalog slom komunističkog režima, raspad SFR Jugoslavije, početak razvoja procesa tranzicije, liberalizacije i demokratskog sustava u Hrvatskoj. U navedenom razdoblju značajnu ulogu u početnom razdoblju procesa demokratizacije u Hrvatskoj imali su omladinski mediji, posebno omladinski listovi. Njihovo je zajedničko i temeljno obilježje bilo zalaganje za slobodu govora i izražavanja, kao jedno od temeljnih ljudskih prava svakog čovjeka u razdoblju kada još to nije bilo moguće, budući da je još tada bio na vlasti komunistički režim. Cilj rada je istražiti ulogu omladinskog lista Fokus u demokratizaciji novinske komunikacije u Zadru u Republici Hrvatskoj. U radu se polazilo od pretpostavke da je pojavom omladinskog lista Fokus došlo do demokratizacije zadarskog i hrvatskog novinskog prostora u 1989/1990. godini. Istraživanje se temeljilo na analizi sadržaja 315 novinskih članaka o demokraciji objavljeni u omladinskom časopisu Fokus, koji su obuhvaćali problematiku procesa demokratizacije s političkog, ekonomskog i sociokulturnog gledišta u Hrvatskoj nakon raspada bivše Jugoslavije. Rezultati istraživanja su pokazali da je uređivačka politika omladinskog lista Fokus bila usmjerena na liberalnije i kritičnije analiziranje i komentiranje tadašnjih aktualnih društveno-političkih događanja, ne samo u Zadru, već i u Hrvatskoj i

* Marijana Ražnjević Zdrilić, dr. sc., viši asistent, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, Sveučilište u Zadru / Department of Tourism and Communication Studies, University of Zadar, Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar, e-mail: mraznje@unizd.hr

ostalim republikama i pokrajinama Jugoslavije, što je u to vrijeme još bilo zabranjeno, dok nisu usvojene izmjene Zakona o javnom informiranju u veljači 1990. godine.

Ključne riječi: omladinski listovi, novinska komunikacija, 1989. i 1990. godina, demokratizacija, analiza sadržaja

Uvod

U radu se istražuje uloga omladinskih listova u demokratizaciji novinskog prostora na primjeru omladinskog lista *Fokus* koji je izlazio u gradu Zadru. Cilj rada jest istražiti ulogu omladinskog tiska na demokratizaciju novinske komunikacije u Zadru u Republici Hrvatskoj. Temeljna hipoteza rada jest da je pojavom omladinskog lista *Fokus* došlo do demokratizacije zadarskog i hrvatskog novinskog prostora u 1989/1990. godini. Kao istraživačko razdoblje ovog rada, uzeto je vrijeme izlaženja mjesečnika *Fokus* od 9. veljače 1989. do 22. rujna 1990. godine. Rad se temelji na analizi novinskih članaka o demokraciji objavljenih u ovom omladinskom listu, kako bi se istražio utjecaj omladinskog tiska na demokratizaciju novinske komunikacije u Zadru. S obzirom da istraživanje novinskog tiska zahtjeva primjenu nekoliko istraživačkih metoda, kao metode primjerene ovom istraživanju koristile su se deskriptivna, eksplanatorna metoda te kvantitativna i kvalitativna metoda analiza sadržaja.

Uloga i aktivnost mladih u pokretanju promjena zabilježene su u više navrata u svjetskoj, europskoj, ali i Hrvatskoj bližoj i daljnjoj povijesti. Kao primjer može se navesti i fenomen globalne studentske pobune krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća. Godine 1968. kada se Vijetnamski rat bližio kulminaciji, došlo je do prosvjeda mladih na gotovo svim kontinentima. Međutim, Zrinka Miljan naglašava da je Vijetnam bio samo okidač prosvjeda te navodi: "Kada se problemu Vijetnama pribroji problem diskriminacije crnaca, eskalacija pobune studenata na sveučilištu Berkley i Columbiji, činila se logičnom reakcijom mladih intelektualaca koji uviđaju kako moralnu, tako i fizičku propast svoje države." (Miljan, 2013:180) Autorica također spominje: "...latinoameričke studente koji su od šezdesetih godina činili gradske gerile, zatim Crne pantere u getima koji su u svojim kapidama i s pištoljima u rukama demonstrirali na Black Power te se izlagali pucnjavi s bijelom policijom. Tu su bili i milijuni crvenogardista u Kini koji su na Maov poziv pošli u teroristički "dječji križarski rat" (Miljan, 2013:180) Te godine prosvjedovali su i pariški svibanjski revolucionari, talijanski studenti, češki studenti, mladi demonstranti u Sovjetskom Savezu. (Miljan, 2013:180)

U sedamdesetim godinama 20. stoljeća mladi hrvatski intelektualci sudjelovali su u političkom i kulturnom pokretu poznatom po nazivu Hrvatsko proljeće. Zalagali su se za ravnopravniji položaj Hrvatske unutar tadašnje Jugoslavije i borili protiv unitarizma, zbog čega su često bili prozivani kao nacionalisti. Od značajnih sudionika ovog pokreta potrebno je istaknuti neke od mladih intelektualaca poput Vlade Gotovca, Dražena Budiše, Marka Veselice i Ivana Zvonimira Čička, a neki od njih bili su prisiljeni i iseliti iz Hrvatske poput Brune Bušića.

Kao hrvatski primjer u daljoj prošlosti može se navesti razdoblje Hrvatskog narodnog preporoda kojeg su pokrenuli mladi intelektualci u tridesetim godinama 19. stoljeća koji su studirali u inozemstvu, a cilj im je bio uvođenje narodnog jezika u javni život u Hrvatskoj i ujedinjenje svih južnoslavenskih naroda. Navedeni slučaj je specifičan i zbog uloge tiska u ostvarivanju preporodnih ideja. Naime, novine su imale ogromnu ulogu u promicanju ideja preporoda, a među njima ističu se *Novine horvatske*, koje je 1835. godine pokrenuo Ljudevit Gaj u Zagrebu. U Dalmaciji ulogu promicatelja ideja narodnog preporoda imala je *Zora Dalmatinska*, koja se posebno zalagala za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja i uvođenje hrvatskog jezika kao službenog u javne ustanove. Izlazila je u Zadru, od 1844. do 1849. godine, a uređivao ju je Ante Kuzmanić. Okupljala je mlade hrvatske intelektualce koji su svoje književne radove objavljivale u njoj, a s druge strane i kritizirale i one koji nisu željeli pisati na materinjem jeziku. (Vidaković, 2001: 143)

Istraživačko razdoblje ovog rada jest 1989. i 1990. godina koje je u hrvatskoj povijesti poznato kao početak tranzicijskog procesa. Tranzicija hrvatskog društva započela je krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća, a obilježena je promjenama u političkom, gospodarskom i društvenom sustavu. Odras je promjena u zemljama srednje i istočne Europe u kojima se demokratska transformacija odvijala drugačijim intenzitetom. Zemlje srednje i istočne Europe svoj su put iz komunističkih u demokratska društva ostvarivale revolucijama, prosvjedima i sukobima. Kao jedne od glavnih pokretača i sudionika tih revolucija bili su mladi, između kojih možemo izdvojiti pedeset tisuća čeških prosvjednika i studenata koji su 1989. godine u Pragu organizirali masovni prosvjed u znak sjećanja na pedesetu obljetnicu pogubljenja devet čeških studenata i zatvaranja čeških sveučilišta. Ova revolucija, u povijesti je poznata kao baršunasta revolucija, a 1989. godina u Čehoslovačkoj je proglašena kao godina *pendreka*. (Beyme, 1994: 25, prema: Milarović, 1998: 23)

Berlinski zid kao simbol komunizma i blokovske podjele svijeta pao je 1989. godine, čime je završilo razdoblje vladavine komunizma u navedenim zemljama. Specifičnost Hrvatske i njezinog demokratskog razvoja bila je ta da se proces demokratizacije odvijao paralelno s borbom za neovisnost koja je rezultirala Domovinskim ratom jer je Hrvatska u navedenom razdoblju bila u sastavu višenacio-

nalne republike Jugoslavije. Kako navodi Pero Maldini (2011: 66), stjecanje hrvatske neovisnosti utjecalo je na sadržaj, tijek i oblike transformacijskih procesa, određujući pritom i opseg i doseg procesa demokratizacije. Slabljenjem komunističkog režima u Hrvatskoj, ostvaruju se preduvjeti za razvoj demokracije, uvođenjem političkog pluralizma na hrvatsku političku scenu 1989. godine, osnivanjem političkih stranaka i prvih demokratskih izbora 1990. godine.

Omladinski mediji u Hrvatskoj u 1989. i 1990. godini

Navedene političke promjene utjecale su i na stanje tadašnje medijske scene u Hrvatskoj. Slabljenjem komunističkog režima tadašnji jugoslavenski medijski sustav polako zamjenjuje novi demokratsko-pluralistički u kojem je omogućeno slobodno djelovanje medija. Prema Maloviću i Selnowu (2001: 107) mediji su otvarali vrata nadolazećim demokratskim promjenama prikazujući pozadinu političkih zbivanja. Nakon pada komunističkog režima u Hrvatskoj, tiskovni mediji u Hrvatskoj doživljavaju procvat. Pluralizam tiskovnih medija u Hrvatskoj u promatranom razdoblju bio je na visokoj razini, a u prilog tome ide podatak kako je broj novinskih izdanja iz godine u godinu sve više rastao. Prema istraživanjima Josipa Grbelje, u Hrvatskoj je u 1990. godini bilo preko tisuću tiskovina (prema: Malović, 1999: 200). Proces demokratizacije u Hrvatskoj aktivno su pratili i hrvatski tiskovni mediji. Na stranicama hrvatskih tiskovina čitatelji su informirani o društvenim, političkim i gospodarskim promjenama u istraživačkom razdoblju u Hrvatskoj.

U okviru tiskovnih medija značajnu ulogu u demokratizaciji hrvatskog medijskog prostora imali su i omladinski listovi. Prema Marku Golubu: "... omladinski tisak predstavljao je svojevrsno komunikacijsko sjecište različitih supkultura, studentskih pokreta, kulturnih i umjetničkih inicijativa i kritike sistema s lijevih pozicija". (Golub: 2012) U 80-im godinama bilo ih je čak dvanaest: *Studentski list* i *Polet* izlazili su u Zagrebu, *Iskra* i *Berekin* u Splitu, *Val* u Rijeci, *Fokus* u Zadru i časopis *Pitanja*. Specifični novinarski žanr, odnosno omladinski tisak osviješten je u Galeriji Galženica u Velikoj Gorici 2012. godine, otvaranjem izložbe "Jugoslavenski omladinski tisak kao underground press: 1968.-1972. (Beograd, Zagreb, Ljubljana)". Tomljanović donosi tekst da se radi o publikacijama: "... koje je izdavala mreža omladinskih i studentskih organizacija, a iako je nastao kao dio sovjetskog propagandnog aparata, krajem 1960-ih omladinski je tisak u jugoslavenskoj adaptaciji razvio brojne specifičnosti. (Tomljanović, 2012.) U članku je također objavljen intervju s povjesničarem Markom Zubakom, autorom izložbe, koji predaje na budimpeštanskom Central European University u kojem govori o postavu izložbe, reprodukcijama omladinskih i studentskih časopisa iz Zagreba, Be-

ograda i Ljubljane te primjercima američkih i britanskih underground časopisa. (Tomljanović, 2012) Za časopis *Polet*, koji je izašao krajem 1970-ih naglašava da je proizašao iz prvog burnog razdoblja omladinskog tiska, šezdesetih godina. (Tomljanović, 2012). Povjesničar Marko Zubak svoje područje istraživanja usmjerio je na proučavanje omladinskog tiska u tadašnjoj SFRJ, na temelju čega je i nastala spomenuta izložba. Napisao je doktorsku disertaciju pod naslovom "Omladinski tisak u SFRJ (1968-1980): Alternativni medij komunizma", a pretražujući on line baze podataka Hrčak i CROSBİ pronadeni su i sljedeći njegovi radovi relevantni za ovo istraživanje: "Omladinski tisak i kulturna strana studentskog pokreta u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (1968.-1972.)", "Pop-Express (1969-1970): Rock-kultura u političkom omladinskom tisku", "Pripremanje terena: odjek globalnog studentskog bunta 1968. godine u jugoslavenskom omladinskom i studentskom tisku". U arhivi tekstova na internetskoj stranici Hrvatskog društva dizajnera objavljen je intervju s Markom Zubakom povodom otvaranja njegove izložbe. Prema Zubaku razvoj omladinskog tiska nije bio jednostavan, a bio je obilježen i brojnim krizama, posebno u 70-im godinama prošlog stoljeća koje su obilježile represije lokalnih studentskih pokreta. Za omladinski tisak je također istaknuo kako je bio platforma za mnoge medijske inovacije, posebno dizajnerske i grafičke koji su se prema Zubaku, posebno isticale u *Pop Expressu*, *Vidicima*, *Studentskom listu* i *Poletu*. (Golub: 2012).

U njihovim redakcijama stasali su talentirani mladi novinari koji i danas aktivno djeluju u hrvatskom novinarstvu (Novak, 2005: 811). Ono što je bilo zajedničko svim omladinskim medijima u ovom početnom tranzicijskom razdoblju u Hrvatskoj jest zalaganje za slobodu govora i izražavanja, poštivanje ljudskih prava, a posebno su se odupirali zabranama i zapljenama listova. Mladi novinari upozoravali su tadašnju javnost na postojanje tzv. "crnih lista" kojima je bilo ograničeno ili zabranjeno djelovanje pojedinih hrvatskih intelektualaca i novinara u javnosti i medijima, kao i na velikosrpsku politiku Slobodana Miloševića, kritizirajući pri tom političku vlast da su pasivni (Novak, 2005: 811). Božidar Novak ukazao je na njihovu posebnu značajku u tom vremenu, koja se očituje u tome da su omladinski listovi nastojali izbjeći obvezu bavljenja samo problemima mladeži i ne zalazeći u opću društvenu problematiku (2005: 811). Osim tiskovnih medija mladih, značajnu ulogu u promicanju demokratizacije u istraživačkom razdoblju imali su i omladinski elektronički mediji, radio i televizija. Posebno se isticao *Omladinski radio-Radio 101*, kao primjer slobode medija u Hrvatskoj, osnovan 1984. godine. U svojim emisijama novinari ovog radija nerijetko su ugošćavali hrvatske intelektualce i političare kojima je bio zabranjivan javni nastup, poput Franje Tuđmana, Savke Dabčević Kučar, Ivana Supeka i dr. Njihov program bio je kreativan, a njihove emisije često puta nagrađivane. Godine 1988. Socijalistička omladina

grada Zagreba osnovala je prvu neovisnu televiziju – *Omladinsku televiziju*, poznatiju pod nazivom OTV. Započela je sa radom 1989. godine, a brojni tiskovni mediji popratili su njezino osnivanje (Novak, 2005: 872-874).

Od zadarskih omladinskih elektroničkih medija svakako je važno spomenuti i zadarski omladinski radio *Ga-ga*. Najavu o osnivanju ovog radija objavio je *Narodni list* 4. studenog 1989. godine, iz kojeg se doznaje kako se razmišlja o formiranju nove omladinske radio-stanice u suradnji s zagrebačkim *Omladinskim radijem* (T.S.,1989: 11.). Radio *Ga-ga* započeo je s emitiranjem 1. svibnja 1990. godine, na frekvenciji 92 MhZ-a, dobivši ime prema istoimenom evergreenu grupe Queen. Prvi i glavni odgovorni urednik bio je Aleksandar Kovačević. O temeljnom programu i ulozi ovog medija urednik je rekao kako će nastojati razvijati zabavan, kulturno-informativan i glazbeni program, te da će pri tome svakako nastojati izbjevati politiku i politikanstvo u programu (Stupin,1990a: 9). Nakon sedam mjeseci radiju *Ga-ga* je istekla dozvola za emitiranje te nakon toga se ugasio (Stupin, 1990b: 7). Nakon nekoliko mjeseci pribavljena je dozvola za rad od nadležnih republičkih službi za informiranje i ponovno je počeo s emitiranjem, ali na novoj frekvenciji 100,2 MhZ-a. (T.S.,1990c: 12).

Fokus – prvi omladinski časopis u Zadru

Počeci novinstva u Hrvatskoj povezuju se sa Zadrom, gradom duge kulturno-povijesne, ali i novinske tradicije u kojemu su osnovane prve novine na hrvatskom jeziku *Kraljski Dalmatin*, davne 1806. godine za vrijeme francuske uprave u Zadru. U Zadru je također pokrenut i *Pravdonoša* 1851. godine kao prvi pravni časopis svih južnih Slavena. Kao dokaz da je grad Zadar bio središte hrvatskog novinstva i novinarstva, govori u prilog podatak da je u njemu od početka 19. do kraja 20. stoljeća izlazilo preko 120 različitih periodika (Maštrović, 1954: 742)

Kao korpus istraživanja, u ovom radu uzeti su novinski članci o demokraciji koji su izlazili u omladinskom časopisu *Fokus* koji je izlazio u Zadru od 9. veljače 1989. do 22. rujna 1990. godine. Mogućnost pokretanja novog nezavisnog medija u Hrvatskoj, to jest u Zadru, ostvarena je slabljenjem komunističkog režima u tadašnjoj SFRJ kada se polako otvaraju vrata demokratizaciji medija. Inicijativa za pokretanje ovog lista bila je još 1988. godine, a pokrenula ga je hrabra zadarska omladina. O problemima vezanim za pokretanje ovog lista moglo se doznati u zadarskim novinama *Narodni list* koji je aktivno pratio sva događanja koja su se odnosila na pokretanje i rad *Fokusa*. Navode kako će ovaj omladinski list imati dvije rubrike: kulturu i društvo, a analizirat će teme ne samo iz područja zadarske regije, već i iz cijele države (M.K.,1989: 11). O koncepciji ovog omladinskog lista prvi urednik Željko Luburović u intervjuu za *Narodni list* istaknuo je kako će *Fokus* te-

žiti tome da postane javna tribina u kojem će čitatelji i novinari moći komentirati te argumentirati tadašnja društveno-politička zbivanja u cijeloj zemlji (M.K., 1989: 11).

Prvi broj izašao je 9. rujna 1989. godine i u njemu se navodi da je osnivač i izdavač ovog lista bila Općinska konferencija SSOH Zadar te da se tiskao u tiskari NIŠRO Oslobođenje u Sarajevu. Imao je dva urednika: glavni i odgovorni urednik u prva četiri broja bio je Željko Luburović, a od petog do posljednjeg broja Branko Mrčela. Od prvog do posljednjeg broja podnaslovi časopisa mijenjali su se paralelno s političkim promjenama, u početku su imale podnaslov *Glasilo Saveza socijalističke omladine Zadra*, potom *Vanstranačko, nadstranačko, nezavisno glasilo* i u posljednja dva broja *Nezavisno glasilo*.

Ovaj omladinski medij imao je nekoliko posebnosti koje su ga izdvajale od ostalih tadašnjih tiskanih medija, a jedna od njih je da nije imao u prvom broju uvodnik već je umjesto njega citiran Friedrich Nietzsche; potom njegove zanimljive naslovnice na kojima su se ilustrativno i simbolički prikazivale tadašnje društveno-političke promjene. Na naslovnici prvog broja prikazana je osoba koja vrišti, što simbolički predstavlja bunt mladih protiv tadašnjeg jednopartijskog političkog režima, a na naslovnici 10. broja prikazana je *Posljednja večera* kao aluzija na posljednji 14. kongres SKJ (Ražnjević Zdrilić, 2013: 66). Šenol Selimović, jedan od članova redakcije ovog lista i pokretača, objavio je članak u *Zadarskom listu* nakon deset godina izlaženja prvog broja ovog lista pod naslovom "Fokus"- novine koje su prekinule hrvatsku šutnju u kojem su čitatelji imali prilike doznati o ulozi i značenju *Fokusa* u demokratizaciji zadarskog, ali cjelokupnog hrvatskog medijskog prostora. Iako je u promatranom razdoblju u 1989. i 1990. godini, na snazi bio *Kazneni zakon SFRJ*, kojim je ograničena sloboda medija posebno u tzv. *gumenim člancima* 133. i 157., *Fokus* je intervjuirao veliki broj dotad zabranjenih hrvatskih ličnosti koji su bili na tzv. "crnoj listi", poput Marka Veselice, Dražena Budiše, Petra Šale, Dobroslava Parage, Ante Paradžika, od kojih posebno treba istaknuti onaj s dr. Franjom Tuđmanom, prvim predsjednikom Republike Hrvatske. Intervju s Tuđmanom objavljen je nekoliko dana prije isteka roka zabrane njegovog javnog istupanja. Upravo zbog svih navedenih aktivnosti *Fokusa*, ovo glasilo često je dolazilo u sukobe s partijskim komitetom (Selimović, 1999: 15). Posljednji broj ovog omladinskog lista izašao je 22. rujna 1990. godine.

Metodologija

U početnoj fazi istraživanja primijenila se eksplanatorna i deskriptivna metoda s ciljem opisivanja činjenica i procesa i utvrđivanja njihovih odnosa i veza. (Zeleanika, 2000: 338-339). Ove dvije metode najvećim dijelom koristile su se u teorijskom dijelu rada u kojem se prikazala i opisala uloga mladih u prošlosti, razvoj medija mladih u Hrvatskoj u 1989. i 1990. godini, s posebnim naglaskom na zadarski omladinski list *Fokus*, čiji novinski članci predstavljaju korpus ovog istraživanja.

Metoda analize sadržaja često je korištena metoda u istraživanju masovnih medija, između ostalog i tiskovina. Prema Goranu Milasu, između ostalog, najviše se primjenjuje prilikom opsežnosti i brojnosti materijala, kada nije moguća potpuna analiza na cjelokupnoj građi (Milas, 2009: 502). Kao primjer metode analize sadržaja u kontekstu sličnih ili istih istraživanja mogu se navesti: Gordana Vilović *Etički prijevori u Globusu i Nacionalu 1999-2000*, u kojem je autorica kvalitativnom i kvantitativnom analizom sadržaja istražila objavljene političke tekstove o etičkim proturječnostima u *Globusu* i *Nacionalu* u 1999. i 2000. godini (Vilović, 2004), doktorska disertacija Vesne Kalajžić *Zadarske novine i kulturni život Zadra od 1990. do 2000. godine*, u kojoj je autorica primjenom metode analize sadržaja istražila novinske članke o kulturi na stranicama zadarskih lokalnih novina u razdoblju od 1990. do 2000. godine (Kalajžić, 2011), doktorska disertacija Igora Kanižaja *Proizvodnja vijesti u hrvatskim dnevnicima (Novinsko izvještavanje u kampanjama za parlamentarne izbore 2003. i 2007. godine)*, u kojoj je autor analizom sadržaja istražio kako nastaju vijesti u predizbornim kampanjama u vodećim hrvatskim dnevnim novinama (Kanižaj, 2010), članak Gojka Bežovana *Analiza pisanja hrvatskih dnevnih novina o civilnom društvu* u kojem je analizirano šest hrvatskih dnevnih novina o temi civilnog društva (Bežovan, 2007), Blanka Jergović u radu *Komunikacijska kultura hrvatskih novinara: hrvatska medijska scena 1994.* primjenom metode analize sadržaja identificirala je, kategorizirala, opisala i kvantificirala trendove u komunikacijskoj kulturi novinara na primjeru sadržaja vodećih hrvatskih, dnevnih i tjednih novina (Jergović, 2003), knjiga urednika Stjepana Malovića *Vjerodostojnost novina* u kojoj je niz autora istraživao o problematici vjerodostojnosti novina koristeći metodu analize sadržaja (Malović, 2007).

Kriteriji za kvalitativnu analizu sadržaja bili su aktualnost i važnost teme s obzirom na društveno-politički kontekst istraživanog razdoblja. U radu se polazi od pretpostavke da je pojavom omladinskog lista *Fokus* u Zadru došlo do demokratizacije novinske komunikacije u Zadru i u Hrvatskoj. Svrha ovog istraživanja jest proširiti spoznaje o omladinskom tisku u kontekstu demokratske informacijsko-komunikacijske prakse na primjeru omladinskog lista *Fokus* u Zadru.

Rezultati kvantitativne analize sadržaja

U zadarskom omladinskom listu *Fokus* u 1989. i 1990. godini ukupno je objavljeno 315 novinskih članaka o demokraciji. Od ukupnog broja članaka, 53,02% je objavljeno u 1989., a 46,98% novinskih članaka u 1990. godini. S obzirom da je 11 brojeva ovog časopisa objavljeno u 1989., a samo 9 u 1990. godini, bilo je i za očekivati da će frekvencija broja članaka biti veća u 1989. godini.

Tablica 1. Brojevi novinskih članaka o demokraciji u *Fokusu* u 1989. i 1990. godini prema tipu članka

Table 1. Number of newspaper articles on democracy published in Fokus in 1989 and 1990 with regard to article type

	1989.	%	1990.	%	UKUPNO	%	INDEKS
Fotovijest	0	0,00	2	1,35	2	0,63	200
Vijest	0	0,00	1	0,68	1	0,32	200
Izjava	1	0,60	8	5,41	9	2,86	800
Izveštaj	5	2,99	2	1,35	7	2,22	40
Komentar	92	55,09	61	41,22	153	48,57	66
Intervju	21	12,57	22	14,86	43	13,65	105
Reportaža	0	0,00	9	6,08	9	2,86	900
Feljton	8	4,79	1	0,68	9	2,86	13
Putopis	1	0,60	1	0,68	2	0,63	100
Bilješka	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
Pismo čitatelja	31	18,56	24	16,22	55	17,46	77
Reakcija iz drugog tiska	0	0,00	0	0,00	0	0,00	100
Ostalo	8	4,79	17	11,49	25	7,94	213
UKUPNO	167	100,00	148	100,00	315	100,00	89

Izvor: (Ražnjević Zdrilić, 2013: 88)

Analizirajući novinske članke u *Fokusu* s obzirom na vrstu novinarske forme odnosno tipu članka, vidljivo je kako je najzastupljenija forma bio komentar, i to u obadvije promatrane godine, ukupno gledajući čak 153 novinska članka, odnosno 48,57%. Svakako je važno istaknuti i druge dvije najzastupljenije novinarske forme – pisma čitatelja koja su bila zastupljena sa 17,46% te intervju s javnim osobama jugoslavenskog prostora sa 13,65%. *Fokus* je u tadašnje vrijeme bio poznat po svojim otvorenim, liberalnim i kritičkim stavovima o tadašnjim društveno-političkim zbivanjima i njihovim sudionicima, što se najizraženije vidljivo iz broj-

nih komentara. Svoj medijski prostor ustupio je brojnim ličnostima tadašnje jugoslavenske scene, ponajviše iz područja politike, ali iz znanosti i kulture. Upravo je tu njegova posebnost što je većina intervjuiranih u *Fokusu* imala zabranu javnog nastupa odnosno bili su na tzv. "crnoj listi"¹. Kao primjer možemo navesti intervju s dr. Franjom Tuđmanom, objavljenog u *Fokusu* nekoliko dana prije sudske zabrane njegovog javnog nastupa. Kako su naglasili u samom početku pokretanja ovog omladinskog lista, da će nastojati biti javna tribina u kojima će čitatelji moći javno izraziti svoje stavove, mišljenja i komentare o aktualnim zbivanjima, *Fokus* je to i učinio brojnim pismima čitatelja objavljivanih unutar rubrike *Mail box*.

Tablica 2. Brojevi novinskih članaka o demokraciji u *Fokusu* u 1989. i 1990. godini prema veličini članka

Table 2. Number of newspaper articles on democracy published in Fokus in 1989 and 1990 with regard to article size

	1989.	%	1990.	%	UKUPNO	%	INDEKS
0-1/8 str.	8	4,79	3	2,03	11	3,49	38
1/8 – ¼ str.	24	14,37	22	14,86	46	14,60	92
¼ – ½ str.	42	25,15	27	18,24	69	21,90	64
½ -1 str.	81	48,50	66	44,59	147	46,67	81
1 i više str.	12	7,19	30	20,27	42	13,33	250
UKUPNO	167	100,00	148	100,00	315	100,00	89

Izvor: (Ražnjević Zdrilić, 2013: 97)

Promatrajući zastupljenost novinskih članaka o demokraciji unutar novinskog prostora vidljivo je kako je u *Fokusu* gotovo polovica novinskih članaka bila veličine od pola do jedne stranice, zatim veličine od ¼ do ½ stranice, odnosno 21,90% te 1/8 do ¼ stranice, odnosno 14,60%. Ovdje je potrebno naglasiti da se radilo o mjesečniku pa je bilo i za očekivati da će članci biti veći. Nerijetko bi intervjui zauzimali i više od dviju stranica novinarskog prostora.

Analizirajući autorstvo novinskih članaka objavljenih u *Fokusu* u promatranom razdoblju, vidljivo je kako je najveći broj članaka bio potpisan punim imenom i prezimenom autora, odnosno 64,76% novinskih članaka u obadviije promatrane godine. Ovaj podatak ukazuje na vjerodostojnost istraživanih članaka. Zanimljivo je i za istaknuti kako je bio prisutan, iako u malom postotku, broj članaka potpisanih od strane stranke/udruženja/organizacije. Na prijelazu iz 1989. u 1990. godinu, sukladno političkim promjenama u Hrvatskoj kada su stvoreni uvjeti za razvoj političkog pluralizma, političke stranke i ostala udruženja i organizacije predstavljale

su svoje ciljeve i programe za nadolazeće prve demokratske izbore u brojnim tiskovinama, pa tako i u *Fokusu*.

Tablica 3. Brojevi novinskih članaka o demokraciji u *Fokusu* u 1989. i 1990. godini prema autorstvu

Table 3. Number of newspaper articles on democracy published in Fokus in 1989 and 1990 with regard to authorship

	1989.	%	1990.	%	UKUPNO	%	INDEKS
Ime i prezime	123	73,65	81	54,73	204	64,76	66
Inicijali imena i prezimena	6	3,59	9	6,08	15	4,76	150
Inicijal imena i prezime	8	4,79	16	10,81	24	7,62	200
Ime i inicijal prezimena	2	1,20	0	0,00	2	0,63	0
Samo ime autora	1	0,60	0	0,00	1	0,32	0
Više autora	7	4,19	10	6,76	17	5,40	143
Potpis stranke/udruženja/ organizacije	1	0,60	3	2,03	4	1,27	300
Potpis urednika/redakcije	0	0,00	4	2,70	4	1,27	400
Agencijska vijest	0	0,00	0	0,00	0	0,00	100
Nema autora	19	11,38	25	16,89	44	13,97	132
UKUPNO	167	100,00	148	100,00	315	100,00	89

Izvor: (Ražnjević Zdrilić, 2013: 100)

Tablica 4. Brojevi novinskih članaka o demokraciji u *Fokusu* u 1989. i 1990. godini prema vizualnoj prezentaciji

Table 4. Number of newspaper articles on democracy published in Fokus in 1989 and 1990 with regard to visual presentation

	1989.	%	1990.	%	UKUPNO	%	INDEKS
Fotografija	70	41,92	81	54,73	151	47,94	116
Ilustracija	17	10,18	28	18,92	45	14,29	165
Fotografija i ilustracija	8	4,79	7	4,73	15	4,76	88
Nema	72	43,11	32	21,62	104	33,02	44
UKUPNO	167	100,00	148	100,00	315	100,00	89

Izvor: (Ražnjević Zdrilić, 2013: 104)

U *Fokusu* je u promatranom razdoblju najveći broj članaka o demokraciji imao fotografiju, odnosno 47,94% članaka od ukupnog broja, a ilustraciju 14,29% čla-

naka. Fotografija kao jedan od elemenata grafičke opremljenosti članka utječe na emocije kod čitatelja i ostavlja dublji dojam, a isto tako potvrđuje i vjerodostojnost samog članka jer svjedoči o njegovoj tematici. Fotografija je u *Fokusu* često uz sam tekst članka, kritički prikazivala stav ovog omladinskog lista o tadašnjim aktualnim društveno-političkim zbivanjima u Hrvatskoj te cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji.

Tablica 5. Brojevi novinskih članaka o demokraciji u *Fokusu* u 1989. i 1990. godini prema tipu glavnog naslova

Table 5. Number of newspaper articles on democracy published in Fokus in 1989 and 1990 with regard to main title type

	1989.	%	1990.	%	UKUPNO	%	INDEKS
Informativan	112	67,07	115	77,70	227	72,06	103
Kritičan	27	16,17	14	9,46	41	13,02	52
Ostalo	28	16,77	19	12,84	47	14,92	68
UKUPNO	167	100,00	148	100,00	315	100,00	89

Izvor: (Ražnjević Zdrilić, 2013: 110)

Analizirajući novinske članke o demokraciji, objavljene u *Fokusu* u 1989. i 1990. godini utvrđeno je da je najveći broj članaka bio informativnog karaktera, odnosno 72,06% od ukupnog broja članaka. Ipak, ne smije se zanemariti i podatak o 47 članaka sa kritičnim naslovom.² U promatranom razdoblju Hrvatska je još bila u sastavu SFRJ, na vlasti je i dalje bio komunistički režim, a *Fokus* je usprkos navedenom, ipak liberalnije i kritičnije analizirao i komentirao aktualnu problematiku i na taj način polako otvorio vrata demokratizaciji u Zadru, ali i u Hrvatskoj.

Tablica 6. Brojevi novinskih članaka o demokraciji u *Fokusu* u 1989. i 1990. godini prema smještaju članka u novinskom prostoru

Table 6. Number of newspaper articles on democracy published in Fokus in 1989 and 1990 with regard to main title type

	1989.	%	1990.	%	UKUPNO	%	INDEKS
1-10 str.	97	58,08	87	58,78	184	58,41	90
11-20 str.	70	41,92	37	25,00	107	33,97	53
21 i više	0	0,00	24	16,22	24	7,62	2400
UKUPNO	167	100,00	148	100,00	315	100,00	89

Izvor: (Ražnjević Zdrilić, 2013: 121)

Analizirajući smještaj članaka o demokraciji u *Fokusu* u novinskom prostoru, utvrđeno je da je 58,41% članaka objavljeno na prvih deset stranica lista. Urednička politika omladinskog lista *Fokus* istraživane novinske članke o demokraciji smatrala je važnima i aktualnim za čitateljstvo u navedenom razdoblju.

Rezultati kvalitativne analize sadržaja

Kvalitativna analiza sadržaja zadarskog omladinskog lista *Fokus* temeljila se na analizi novinskih članaka o demokraciji razvrstanih u tri istraživačke kategorije: Intervjui s javnim osobama jugoslavenskog prostora, Ljudska prava i slobode i Medijski pluralizam. Kao što je već ranije spomenuto, jedna od specifičnosti ovog mjesečnika svakako su bili intervjui s osobama tadašnje društvene jugoslavenske scene kojima je *Fokus* ustupao svoj prostor, pa čak i brojnim hrvatskim političarima kojima je bilo zabranjeno javno istupanje unutar tadašnjeg političkog sustava, time im je *Fokus* omogućio ostvarivanje vlastitih temeljnih ljudskih prava – pravo na slobodu izražavanja. U kategoriji Medijski pluralizam novinski članci o demokraciji obuhvaćali su različitu tematiku iz područja medija, poput novinarstva, slobode tiska i novinarskog djelovanja, te brojna pisma čitatelja i političkih osoba objavljena u obliku reagiranja, polemika, sučeljavanja i razmišljanja o tadašnjim društveno-političkim zbivanjima. U istraživanom razdoblju, na prijelazu iz 1989. u 1990. godinu, u osvitu demokratskih zbivanja važan čimbenik procesa demokrati-zacije bila su ljudska prava i slobode. *Fokus* je na svojim stranicama vrlo često objavljivao teme o ljudskim pravima i slobodama, posebno onima koji su se odnosi li na ljudska prava i slobode stanovništva na Kosovu.

Intervjui s javnim osobama jugoslavenskog prostora

Prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman svoj je prvi intervju dao *Fokusu* čak i prije isteka roka sudske zabrane o njegovom javnom nastupu. Intervju je objavljen u četvrtom broju pod naslovom *Od povijesti bijega nema*. U intervjuu je između ostalog bilo razgovora o osnivanju Hrvatske demokratske zajednice, transformaciji socijalističkog saveza i MASPOK-u. Na pitanje kako definira demokraciju i da je li ona moguća u Jugoslaviji, odgovorio je kako je ona itekako potrebna u Jugoslaviji i da se ona ogleda u poštivanju građanskih prava svakog čovjeka i naroda “na njegovo mišljenje, nacionalno samoopredjeljenje i odcepljenje” (Bauer, 1989: 9). Za kraj je istaknuo kako je nužno za budućnost uspostaviti dijalog među narodima u Jugoslaviji, koji je prema Tuđmanu jedan od temelja demokracije (Bauer, 1989: 9). Još jedan sudionik MASPOK-a koji je prekinuo šutnju u *Fokusu* bio je i Dražen Budiša. U intervjuu *Sudbina zemlje u srpskim rukama*, objavljenog u 12.

broju, Dražen Budiša govorio je o svojem viđenju 1971. godine i studentskim pokretima, ističući kako je Hrvatsko proljeće nagovijestilo pluralizam u Hrvatskoj; o osnivanju srpskih političkih stranaka s nacionalnim programom u Hrvatskoj; izborima i postojećem izbornom sustavu (Luburović, 1990: 5). Za kraj je iznio svoje viđenje o ulasku Hrvatske u Europu u okviru tadašnje političke situacije: “Mislim da odluka o tome, danas, u svojim rukama ima srpsko političko vodstvo. Njegov zaokret ka Evropi i demokraciji bio bi presudan u zaokretu cijele Jugoslavije u tom smjeru. Nisam siguran da su nam šanse velike, u ovim okolnostima” (Luburović, 1990: 5). *Fokus* je bio rado čitan i na Kosovu iako bi vrlo često, primjerci ovog omladinskog lista na putu do Kosova bili zaplijenjeni. *Fokus* je na Kosovu imao svog suradnika Namera Breca Jasharija koji je razgovarao s Ademom Demaqijem, albanskim književnikom. Demaqija su često nazivali kosovskim Nelsonom Mandelom jer se istaknuo u borbi i zaštiti ljudskih prava kosovskog stanovništva. U intervjuu pod naslovom *Sila nikada nije spriječila napredak*, objavljen u 15. broju, čitatelji su mogli doznati o njegovim neosnovanim suđenjima i boravcima u zatvorima, koji su prema Demaqiju bili “montirani politički proces”. (Jashari, 1990: 12). Svoje posljednje oslobođenje iz zatvora vidi kao posljedicu promjene politike, pritiska svjetske javnosti i općeg trenda demokratizacije. (Jashari, 1990: 12). Adem Demaqi posebno se zalagao za neovisnost Kosova i ravnopravnost albanskog naroda u Jugoslaviji (Jashari, 1990: 12). Jedna od aktualnih tema u tadašnjim medijima svakako je bio i nacionalizam, budući da su se međunarodni odnosi sve više zaoštravali zbog političkih nesuglasja unutar jugoslavenskih republika na prijelazu iz 1989. u 1990. godinu, *Fokus* je kao svog sugovornika ugostio i Jovana Raškovića, tadašnjeg predsjednika Srpske demokratske stranke u Hrvatskoj. Intervju je objavljen pod naslovom *Nacionalizam je komunistička izmišljotina*, Rašković je komentirao prvu sjednicu višestranačkog Sabora, govoreći kako su sugovornici Sabora isticali kroatocentrizam, čemu se on oštro protivi. Smatra kako bi hrvatski Ustav trebao priznati suverenitet srpskog naroda u Hrvatskoj jer su oni, prema Raškoviću, oduvijek pripadali Hrvatskoj. (Selimović, 1990: 12)

Medijski pluralizam

Usporedno s političkim zbivanjima i početku procesa demokratizacije u Hrvatskoj, promjene su se događale i u medijima. *Fokus* je na svojim stranicama analizirao i komentirao široke teme iz područja novinarstva koje su bile aktualne u 1989. i 1990. godini. Nerijetko su u *Fokusu* objavljeni članci o mišljenjima javnih osoba o djelovanju i ulozi *Fokusu*. Petar Šale, nekadašnji politički zatvorenik i tadašnji zastupnik u Saboru, o *Fokusu* je govorio u članku pod naslovom *Rekli su o Fokusu* –

Petar Šale, nazivajući ga “pionirom omladinskog tiska u Hrvatskoj koji je svojom uređivačkom politikom slomio sve do tada zabranjivane tabu teme i omogućio čitateljima da pobliže doznaju o Hrvatskom proljeću, na temelju intervjua provedenim sa sudionicima Hrvatskog proljeća” (Rekli su o Fokusu,- Petar Šale, 1990: 11). Romano Meštrović, tadašnji predsjednik OK SKH-SDP iznio je kritičko stajalište o *Fokusu* u članku *Rekli su o Fokusu-Romano Meštrović*. Smatra da nejednako uvažava i afirmira sva opozicijska stajališta, ali da će ga i dalje podržavati da bude nezavisan, kritičan i otvoren. (Rekli su o Fokusu – Romano Meštrović, 1990: 2). O programskoj orijentaciji *Fokusa* pisao je i njegov tadašnji urednik Branko Mrčela, kao reakciju na sjednicu Predsjedništva OK SSRNH i njihovog stava prema radu *Fokusa*. Postavlja pitanje koji je stvarni razlog podignute prašine oko *Fokusa*: “Vjerovatno tekstovi, njihova otvorenost i mogućnost zastupljenosti svih tema, pa i onih “neočekivanih”. Isto tako, ova sredina (mislim na zadarsku), očito nije naučila, nit će skoro, na jednu ovakvu otvorenost i “drugačije viđenje” stvarnosti, daleko od onog proklamiranog” (Mrčela, 1989: 2). U okviru ove kategorije svrstani su i novinski članci objavljeni u rubrici *Mail box* u kojoj su objavljivana pisma, reagiranja, polemike i sučeljavanja čitatelja, pa i polemike između Franje Tuđmana i Milana Rakasa, tadašnjeg urednika *Borbe*.

Ljudska prava i slobode

Fokus je o problematici ljudskih prava i sloboda, koja su u istraživanom razdoblju bila izuzetno aktualna i važna, veliki dio svog novinskog prostora ustupao zaštiti upravo njima, posebno pravima i slobodama kosovskog stanovništva. Objavio je seriju članaka o kosovskim izolantima koji su samo za *Fokus* iznijeli svoja svjedočanstva o smrtima kosovskih vojnika za vrijeme služenja vojnog roka u JNA. Tako je u 15. broju objavljen članak pod naslovom *Plakali su i milicioneri* u kojem kosovski izolant iznosi svoja sjećanja iz zatvora pri tom opisujući vlastita fizička i psihička maltretiranja “To je bilo stravično. Plakali su čak i milicioneri koji su nas vezane ovamo dopratili. Plakali su i oni koji su nas bezdušno vezali i čuvali, rasplakali su se nad našim mukama i nevoljama” (Ivković, 1990: 6). O navedenoj temi govora je bilo i u novinskim člancima *Smrt iz armijskog pištolja, Bespuća kosovske zbiljnosti, Tuga u blombiranim kovčezima, Vuče Obradoviću, odgovorite!*, *Svakog mjeseca jedna smrt, Strpljenju je došao kraj* u kojem je osim navedene teme bilo govora o cjelokupnoj društvenoj i političkoj situaciji na Kosovu. Novinarima je bio zabranjen bilo kakav oblik rada. Autor je iskoristio članak kao apel svjetskoj javnosti za pomoć građanima Kosova: “Civilizirana Europa treba ovo spriječiti, stati ovome na kraj. Svuda na Kosovu evidentno je gaženje elementarnih ljudskih prava”. Državni teror i brutalne provokacije prešle su sve

granice. Kosovo je na nogama. Strpljenju je došao kraj” (Kadriu, 1990: 6). Upravo zbog ovih tema, posljednji broj *Fokusa* je bio zaplijenjen na Kosovu. U *Fokusu* su u okviru istraživane kategorije, također analizirane teme o zatvaranju mučilišta na Golom otoku, svjedočanstva zatvorenika u lepoglavskom zatvoru i dokument Opće deklaracije o pravima čovjeka koju je donijela Glavna skupština ujedinjenih naroda 10. prosinca 1989. godine, objavljen u šestom broju *Fokusa* 1989. godine.

Rasprava

U nacionalnim, europskim i svjetskim okvirima uloga mladih, povijesno gledajući, bila je značajna. Zalagali su se za promjene, borili za svoje ideje i boljitak, suprotstavljali vladajućoj strukturi u ostvarivanju svojih ideala. Nerijetko su u postizanju svojih ciljeva pokretali i medije kako bi njihov glas i njihovo mišljenje dobilo šire razmjere. Takav slučaj bio je i zadarski omladinski list *Fokus* s prijelaza iz osamdesetih u devedesete godine prošlog stoljeća, koji je u to specifično razdoblje političkih previranja, ne samo na ovim prostorima već i u europskim okvirima, naznačio početak slobodnijeg novinarskog djelovanja i razmišljanja. Još i ranije tijekom osamdesetih godina ekspanzija omladinskog novinarstva osjetila se diljem Hrvatske. Specifičan novinarski žanr postojao je i u Zagrebu, Rijeci, Splitu, konačno i u Zadru, koji je osim novine imao i omladinski radio *Ga-ga* koji je svojom koncepcijom i djelovanjem pokazao drugačiji, slobodniji i otvoreniji pristup i publici i tematikama.

Analiza sadržaja *Fokusa* pokazala je da se demokratizacija novinske komunikacije ogledala u pluralizmu medija i pitanju ljudskih prava i sloboda. O ulozi *Fokusa* u demokratizaciji novinske komunikacije u nacionalnim okvirima govori i broj (13,65%) i sadržaj intervjua s javnim osobama jugoslavenskog prostora. Intervjui su posebno izdvojeni jer su vođeni s osobama iz političkog života, kulturnog i znanstvenog područja koja su posebnu ulogu u svojim područjima imali u nacionalnim okvirima. Kao primjer se navodi intervju s Franjom Tuđmanom, koji je upravo *Fokusu* dao prvi intervju i to nekoliko dana prije isteka zabrane javnog nastupa; ali i osobama iz znanstvenog i kulturnog života, poput albanskog književnika Adema Demačija.

Komentar kao novinski žanr bio je najzastupljeniji, a budući da se radi o zahtjevnijem novinarskom žanru, samim time i istraživani novinski članci bili su i veći od pola stranice novinskog prostora. Fotografija, kao jedan od oblika vizualne prezentacije članka, bila je prisutna u najvećem postotku i samim time snažnije pojačala kritički stav *Fokusa* o tadašnjoj društveno-političkoj situaciji. Novinarska forma pisma čitatelja, u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu pokazala je da je *Fokus* u vrijeme izlaženja predstavljao oblik, ne samo informacijske već i komu-

nikacijske demokratske prakse specifičan u kritičnim i otvorenim stavovima o tadašnjim društveno-političkim zbivanjima. Činjenica jest da su zakonodavne promjene u to vrijeme omogućile i pluralizam medija, ali i promjene u pogledu ljudskih prava i sloboda. Aktualne društveno-političke i gospodarske teme koje su zanimale i same novinare potaknulo ih je da se potpišu punim imenom i prezime-
nom autora, bez obzira da li se radilo o političkoj ili nekoj drugoj temi. Iako su za-
bilježeni u manjem postotku u odnosu na informativne naslove, svakako je važno
istaknuti i zastupljenost kritičnih naslova koji su također doprinijeli rezultatu ovog
istraživanja.

Zaključak

Mladi su u povijesnim zbivanjima oduvijek bili pokretači promjena i borci za ljudska prava, između ostalog i u početnom tranzicijskom razdoblju u zemljama srednje i istočne Europe i jedni od glavnih sudionika demokratskih promjena. Kao alat za ostvarivanje svojih prava nerijetko su koristili medije, posebno tisak, razvijajući tako specifični novinarski žanr – omladinski tisak. Jedna od takvih tiskovina bio je i omladinski list *Fokus* koji je izlazio u Zadru u 1989. i 1990. godini, a kojeg je pokrenula skupina mladih entuzijasta. Ovaj list mladih bio je poseban u mnogim segmentima, između ostalog i u novom, drugačijem medijskom pristupu u odnosu na druge tiskovne medije u Hrvatskoj, u pogledu prezentiranja društveno-političkih zbivanja koje su zahvatile Hrvatsku na početku tranzicijskog razdoblja. Provedenim istraživanjem potvrđena je polazna hipoteza rada da je Uređivačka politika ovog omladinskog mjesečnika bila je usmjerena na liberalnije i kritičnije analiziranje i komentiranje tadašnjih aktualnih društveno-političkih događanja, ne samo u Hrvatskoj, već i u drugim republikama i pokrajinama Jugoslavije, što je tada još bilo zabranjeno, dok nisu donesene izmjene Zakona o javnom informiranju u veljači 1990. godine. Često su naslovi njegovih članaka na senzacionalistički način prikazivali čitateljima stvarnu zbilju i društvene probleme tadašnjeg razdoblja. Njegova specifičnost ogleda se također i u brojnim intervjuima u kojima se razgovaralo s brojnim akterima hrvatske ali cjelokupne jugoslavenske društveno-političke scene. Njegova posebnost, svakako su intervjui s brojnim akterima hrvatske javne scene kojima je bio zabranjen javni nastup, uskraćujući im se pri tom pravo na slobodu izražavanja, kao jednog od temeljnih ljudskih prava. Upravo su oni prekinuli svoju dugogodišnju šutnju u *Fokusu*, poput Franje Tuđmana, Dražena Budiše, Ante Paradžika, Dobroslava Parage i drugih. Na njegovim stranicama objavljene su priče i svjedočanstva kosovskog stanovništva o ugroženosti njihovih temeljnih ljudskih prava i sloboda zbog Miloševićeve velikosrpske politike. Članci navedene tematike nisu da tada bili objavljeni niti u jednom dru-

gom tiskovnom mediju na prostoru bivše Jugoslavije. *Fokus* je promicao i razvijao medijski pluralizam mnogobrojnim temama o novinarstvu i slobodi medija, komentirajući često vlastito djelovanje u okviru tadašnjeg medijskog sustava i prikazujući mišljenja javnih osoba o svojem radu i djelovanju. Omogućio je svim čitateljima pravo na reagiranja, polemike i sučeljavanja unutar svoje posebne rubrike *Mail box* koja je u tadašnje vrijeme predstavljala jedan oblik participativnog novinarstva, a koji je danas razvojem digitalizacije i internetske platforme za razvoj medija puno više razvijenije, a samim time omogućava svima, pa i mladima transparentnije, dostupnije i efikasnije djelovanje u radu medija u demokratskom društvu. Svojom pojavom *Fokus* je napravio ogroman iskorak za zadarski i tadašnji cjelokupni hrvatski medijski prostor omogućujući pojavu i razvoj demokratizacije na početku tranzicijskog razdoblja.

BILJEŠKE

- ¹ Crna lista odnosila se na popis hrvatskih intelektualaca i novinara kojima je bio zabranjivan rad i pojavljivanje u javnosti i medijima jer su bili označeni kao nacionalisti (Novak, 2005: 936)
 - ² Pod informativnim tipom članka podrazumijeva se onaj koji je u izravnoj vezi sa sadržajem teksta članka i prenosi citate. Kritički tip članka kritizira, ali ne vrijeđa.
-

LITERATURA

- Kalajžić, V. (2011) *Zadarske novine i kulturni život Zadra od 1990. do 2000. godine*, (doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Kanižaj, I. (2010) *Proizvodnja vijesti u hrvatskim dnevnicima (Novinsko izvještavanje u kampanjama za parlamentarne izbore 2003. i 2007. godine)*, (doktorska disertacija). Zagreb: Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu,
- Maldini, P. (2011) *Politička kultura i demokratska tranzicija u Hrvatskoj*. Dubrovnik: Sveučilište
- Malović, S. (1999) "Tiskani mediji", *Medijska istraživanja*, Zagreb, 5 (2), 199-208.
- Malović, S. & Selnow, G. W. (2001) *The People, Press and Politics of Croatia*. Westport/London: Praeger Publishers
- Malovića, S. (2007) *Vjerodostojnost novina*, Zagreb: ICEJ, 2007.

- Maštrović, V. (1954) *Jadertina croatica: bibliografija knjiga, časopisa, i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru (1949-1954)*. Zagreb: JAZU
- Milardović, A. (1998) *Srednja Europa između mita i zbilje*. Osijek/Zagreb/Split: Pan liber
- Milas, G. (2009) *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap
- Novak, B. (2005) *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
- Ražnjević Zdrilić, M. (2013) *Demokratizacija zadarskog novinskog prostora 1989. i 1990. godine na primjeru "Fokusa" i "Narodnog lista"* (doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Vidaković, J. (2001) *Povijest hrvatskog novinstva: Zadar u 19. stoljeću*. Zagreb: Hrvatsko komunikološko društvo i Nonacom d.o.o.
- Vilović, G. (2004) *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu 1999-2000*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
- Zelenika, R. (2000) *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Internetski izvori

- Bežovan, G. (2007) *Analiza pisanja hrvatskih dnevnih novina o civilnom društvu*. Politička misao, Vol. 44., br. 2, 2007., str. 129-154, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32515 (datum preuzimanja 3. 10. 2011.)
- Golub, M. (2012) MARKO ZUBAK: Kako je omladinski tisak postao alternativa, <http://stari.dizajn.hr/#1156-marko-zubak-kako-je-omladinski-tisak-postao-alternativa> (datum preuzimanja 27. 4. 2015.)
- Jergović, B. (2003) *Komunikacijska kultura hrvatskih novinara: hrvatska medijska scena 1994*. Društvena istraživanja, Vol. 12., br. 6 (68), str. 989-1002., http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=30149 (datum preuzimanja 3. 10. 2011.)
- Miljan, Z. (2013) Prilog proučavanju historiografije o 1968. godini – primjer Savezne Republike Njemačke, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=172622 (datum preuzimanja 27. 4. 2015.)
- Tomljanović, P. (2012.) Koliko su *underground* bili jugoslavenski omladinski časopisi?, Pogledaj.to, <http://pogledaj.to/oblikovanje/koliko-su-underground-bili-jugoslavenski-omladinski-casopisi/> (datum preuzimanja: 27. 4. 2015.)

Novinski članci

- Bauer, D. (1989) "Od povijesti bijega nema", *Fokus*, 30. ožujka 1989., 9.
- Ivković, A. (1990), "Plakali su i milicioneri!!!", *Fokus*, svibanj 1989., 6.
- Jashari, N. B. (1990) "Sila nikada nije spriječila napredak", *Fokus*, 15. svibnja 1990., 12.
- Kadriu, M. (1990), "Strpljenju je došao kraj", *Fokus*, 8. rujna 1990., 6.
- Luburović, Ž. (1990) "Sudbina zemlje u srpskim rukama", *Fokus*, 30. ožujka 1989., 5.
- M. K. (1989) "Fokus uskoro starta", *Narodni list*, 21. siječnja 1989., 11.
- Mrčela, B. (1989- *Fokus*, 13. travnja 1989., 2.
- "Rekli su o Fokusu – Petar Šale", *Fokus*, lipanj 1990., 11.
- "Rekli su o Fokusu – Romano Meštrović", *Fokus*, 25. srpnja 1990., 2.
- Selimović, Š. (1999) "Fokus"- novine koje su prekinule hrvatsku šutnju, *Zadarski list*, 15. lipnja 1999., 15.
- Selimović, Š. (1990) "Nacionalizam je komunistička izmišljotina", *Fokus*, 11. lipnja 1990., 12.
- Stupin, T. (1990a) "Kreće omladinski radio", *Narodni list*, 28. travnja 1990., 9.
- Stupin, T. (1990b) "Šutnja na 92 megaherca", *Narodni list*, 1. prosinca 1990., 7.
- Stupin, T. (1990c) "Radio i ljepota", *Narodni list*, 7. srpnja 1990., 12.
- T. S. (1989) "Omladinska radio stanica", *Narodni list*, 4. studenog 1989., 11.
-

Democratization of Croatia's Newspaper Coverage in 1989 and 1990 With an Example of a Youth Newspaper *Fokus* in Zadar

Marijana Ražnjević Zdrilić

SUMMARY

This paper explores the role of a youth newspapers in the process of democratization of newspaper coverage with an example of a youth newspaper *Fokus* published in

the town of Zadar in 1989 and 1990. The paper is based on articles from Zadar's youth newspaper *Fokus* published from February 9, 1989 to September 22, 1990, and this period was, among other things, characterized with the breakdown of communist regime, the dissolution of SFR Yugoslavia, the beginning of the transition period, as well as the development of liberalism and democratic system in Croatia. During the period mentioned, youth media, especially youth newspapers, played a significant role in the beginning of democratization process. Their common and basic feature was providing support to freedom of speech and expression, as one of the fundamental human rights, in the period when this was still not possible due to the governing communist regime. The goal of the paper is explore the role of a youth newspaper *Fokus* in the process of democratization of the newspaper communication in Zadar, in Croatia. The starting point is the assumption that the occurrence of Zadar's youth newspaper *Fokus* influenced democratization of newspaper communication in Zadar and Croatia. The research is based on the analysis of the content of 315 newspaper articles on democracy published in the youth newspaper *Fokus*. The newspaper articles on democracy included the articles covering the issue of democratization process from political, economic and sociocultural aspects in Croatia after dissolution of the former Yugoslavia. The results showed that the editorial policy of a youth newspaper *Fokus* was focused at liberal and critical analysis and comment of the then current socio-political events, not only in Zadar, but also in Croatia and other republics and provinces of Yugoslavia, which was in that period still banned while not adopted amendments to the Law on Public Information in February 1990.

Key words: youth newspapers, newspaper communication, the years of 1989 and 1990, democratization, content analysis

Centar za zaštitu slobode izražavanja

U Zagrebu je 2. srpnja 2015. Hrvatsko novinarsko društvo predstavilo Centar za zaštitu slobode izražavanja. Centru se mogu priključiti svi zainteresirani pravnici, znanstvenici i ostali stručnjaci koji žele pomoći u projektu zaštite slobode izražavanja.

Centar za zaštitu slobode izražavanja radit će u dva dijela:

- a) pravna zaštita
- b) mediji i javna komunikacija.

Pravna zaštita obuhvaća područja: Zastupanje, obrana, pravno savjetovanje, Edukacija, Informiranje novinara (putem web stranice HND-a), Druge pravne aktivnosti, Ostvarivanje prava na pravnu zaštitu Centra.

Drugi dio, Mediji i javna komunikacija bavit će se temama koje s pravnog ili kaznenog gledišta zanimaju novinare i javnost a odvijaju se u javnom prostoru novinarske prakse i masovne komunikacije.

Zainteresirani se mogu javiti na telefonski broj HND-a: 01/4828-333 ili na mobitel predsjednika HND-a Saše Lekovića: 098/48-40-49.

Raspored dežurstava odvjetnika nalazi se na:
<http://www.hnd.hr/hr/homepage/priopcenje/68283>